

Οι Στόχοι της Οικονομικής Πολιτικής την Επόμενη Δεκαετία

Ομιλία στον ΟΠΕΚ

του Γκίκα Α. Χαρδουβελή,

Καθηγητή Χρηματοοικονομικής Πανεπιστημίου Πειραιώς
hardouvelis@ath.forthnet.gr

Μετά την είσοδο στην ΟΝΕ, η χώρα μας απέκτησε ένα νέο όραμα και στόχο. Ο στόχος αυτός, ως ιδέα και προοπτική, έχει ήδη ενσωματωθεί στο λεξιλόγιο της καθημερινότητας, με το όνομα **«Πραγματική Σύγκλιση»**. Πραγματική σύγκλιση σημαίνει αύξηση της ευημερίας και διάχυσή της σε όλο τον πληθυσμό. Σημαίνει ότι τα προσεχή χρόνια ο ρυθμός ανάπτυξης στην Ελλάδα θα συνεχίζει να είναι υψηλότερος του μέσου ευρωπαϊκού ώστε η ψαλίδα στο βιοτικό επίπεδο μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ-15 να κλείνει.

Όμως, το ζητούμενο δεν είναι ο προσδιορισμός του στόχου της σύγκλισης ως ιδέα και όραμα, αλλά **η πυξίδα που θα οδηγήσει στον στόχο**, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται ο στόχος, οι οικονομικές πολιτικές και η στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί. Ο στόχος της σύγκλισης δεν μπορεί να παραμείνει σε γενικόλογες τοποθετήσεις και ευχές. Ούτε να περιοριστεί σε λογιστικές εκτιμήσεις των απαιτούμενων ρυθμών ανάπτυξης πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ώστε να επιτευχθεί η σύγκλιση με την Ευρώπη των 15 χωρών σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα.

Σήμερα το βιοτικό επίπεδο της Ελλάδας βρίσκεται στο 74% του ευρωπαϊκού μέσου όρου της Ευρώπης των 15. Η χώρα μας κατάφερε να ξεφύγει από την τελευταία θέση, με ένα **άλμα 8 περίπου μονάδων** την τελευταία 8-ετία και, ιδιαίτερα την τελευταία 4-ετία. Η πτώση του πληθωρισμού και των επιτοκίων και η προοπτική ένταξης στην Ευρωζώνη συνέβαλαν στη σημαντική βελτίωση του επενδυτικού κλίματος, ώστε ο **λόγος επενδύσεων προς ΑΕΠ να είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος στην Ευρώπη** μετά την Ισπανία, στο 21,8%.

Η βελτίωση της συγκριτικής θέσης της χώρας μας δεν περιορίζεται μόνο στους μακρο-οικονομικούς δείκτες. Σύμφωνα με την τελευταία Έκθεση Κοκ και την Eurostat, η Ελλάδα έδειξε σημαντική βελτίωση στους 15 δείκτες της Λισσαβόνας, όπου είχε αθροιστικά τη **μεγαλύτερη ταχύτητα βελτίωσης** ανάμεσα στις 15 χώρες, την 4-ετία 1999-2003.

Πράγματι, μελέτες των οικονομολόγων για την περίοδο 1960-2003 δείχνουν ότι η συμπεριφορά της οικονομίας τα τελευταία 45 χρόνια κατηγοριοποιείται σε τρεις διαφορετικές περιόδους, με διαφορετικούς ρυθμούς συνολικής παραγωγικότητας και δυνητικού προϊόντος. Η πρώτη περίοδος, 1960-1980, είναι η περίοδος πριν την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και αύξησης της παραγωγικότητας. Η δεύτερη

περίοδος, 1981-1994, χαρακτηρίζεται από στάσιμους ρυθμούς. **Η τρίτη περίοδος, 1995-2003**, όταν έγινε στροφή στη μακροοικονομική πολιτική ενόψει της ΟΝΕ, **χαρακτηρίζεται εκ νέου από υψηλούς ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας και του δυνητικού προϊόντος.**

Για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε τους πρόσφατους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, πέραν της μακροοικονομικής σταθερότητας, που μας οδήγησε στην ΟΝΕ, απαιτούνται νέες πολιτικές. Σήμερα, απαιτείται μια **πιο επιθετική πολιτική επενδύσεων**, τόσο στην τεχνολογία και την εκπαίδευση, όσο και σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας, όπου η Ελλάδα έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα. Απαιτείται, επίσης, μια **στροφή προς τη μικρο-οικονομική πολιτική**, δηλαδή την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και την αποτελεσματικότητα του Δημόσιου τομέα.

Οι κοινοί ευρωπαϊκοί στόχοι της Λισσαβόνας αποτελούν έναν χρήσιμο οδηγό για τις πολιτικές αυτές. Όμως, **δεν αρκούν**. Γιατί το ζητούμενο είναι η σύγκλιση. Αν απλώς περιοριστούμε στους στόχους της Λισσαβόνας, που ίσως πετύχουν και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, η σχετική μας θέση στην Ευρώπη πιθανόν να μείνει στάσιμη, να μην συγκλίνουμε, έστω και αν το βιοτικό μας επίπεδο συνεχίζει να αυξάνεται.

Είναι κατανοητό, επίσης, ότι η εποχή της κατευθυνόμενης ανάπτυξης από το κράτος έληξε. Η πολιτική που πρέπει να ακολουθήσουμε είναι μια **πολιτική που απελευθερώνει ακόμα περισσότερο την ιδιωτική πρωτοβουλία**, αλλά συγχρόνως επιβάλλει όρους διαφάνειας στην οικονομική ζωή, ελέγχει πιο διεξοδικά τους όρους του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, και προστατεύει τον εργαζόμενο, τον καταναλωτή και το περιβάλλον.

Σήμερα απαιτείται να ξεκαθαριστούν με μεγαλύτερη ευκρίνεια οι προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής και να δημιουργηθεί μια **ευρεία πολιτική συναίνεση** για τις προτεραιότητες αυτές ώστε να χαραχθεί εδώ και τώρα μια σαφής υπερ-κομματική στρατηγική. Είναι αναγκαίο λοιπόν να απαντηθούν ορισμένα ερωτήματα. Αναφέρω επιλεκτικά τα πιο σημαντικά:

1. *Πρώτο και κύριο ερώτημα: **Πώς αυξάνουμε τη συνολική παραγωγικότητα** της οικονομίας – ανταγωνιστικότητα την αποκαλούν ορισμένοι - και πώς οδηγούμε τη χώρα σε μια μακροχρόνια δυναμική αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης; Με άλλα λόγια, **ποια είναι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας** και πώς, πότε και πόσο επενδύουμε σ' αυτά;*

Υπάρχουν τομείς της οικονομίας, στους οποίους περιμένουμε υψηλή απόδοση από τις επενδύσεις μας ώστε να διασφαλίσουμε εκεί τις κατάλληλες υποδομές; ή ξεχνάμε κάθε είδους τομεακής πολιτικής και επικεντρωνόμαστε στη βελτίωση των παραγωγικών συντελεστών για το σύνολο της οικονομίας, όχι για συγκεκριμένους μόνο τομείς, με έμφαση την τεχνολογία και την εκπαίδευση;

2. Πώς αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων; Είναι μόνον η **γραφειοκρατία** και το εξωτερικό περιβάλλον των επιχειρήσεων το πρόβλημα στην ανταγωνιστικότητά τους ή είναι επίσης πρόβλημα το μέγεθός τους, η εξωστρέφειά τους, η οργάνωσή τους; **Θέλουμε μεγάλες ελληνικές ιδιωτικές επιχειρήσεις** που να μπορούν να ανταγωνιστούν στα Βαλκάνια και την Ευρώπη ή αδιαφορούμε αν οι μεγάλες επιχειρήσεις στην Ελλάδα και στην ευρύτερη περιοχή είναι ξένες, αρκεί να σέβονται τους κανόνες του ισότιμου ανταγωνισμού;
3. Όσον αφορά την απελευθέρωση αγορών, πού δίνουμε μεγαλύτερη έμφαση, στις **αγορές αγαθών και υπηρεσιών ή στην αγορά εργασίας;** Και αν οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών είναι το κύριο ζητούμενο, μήπως

τελικά το έχουμε παρακάνει με τη σημαία της ευελιξίας στην αγορά εργασίας;

4. Πόσο μακριά πρέπει να προχωρήσουμε στις **αποκρατικοποιήσεις** και σε ποιους τομείς; Είναι πάντοτε η αποκρατικοποίηση πανάκεια στο πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας;
5. Πώς αυξάνουμε την αποτελεσματικότητα του δημόσιου τομέα όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών; Είναι απλώς ζήτημα **καλύτερης οργάνωσης και πολιτικής βούλησης** ή είναι πρόβλημα **κυρίως μικρο-οικονομικών κινήτρων**, όπως η μέθοδος αμοιβών και η μονιμότητα των υπαλλήλων;
Συνεχίζουμε την πολιτική **αποκέντρωσης** της Δημόσιας Διοίκησης και πώς ελέγχουμε τη συμπορευόμενη αποκέντρωση της διαφθοράς και της παραοικονομίας;
6. **Πώς βελτιώνουμε το κοινωνικό κράτος**, αλλά και κυρίως, πώς το **χρηματοδοτούμε**, αφού είμαστε υποχρεωμένοι να μειώσουμε το δημόσιο χρέος, αλλά και συγχρόνως να επενδύσουμε στην ανάπτυξη;
Γενικότερα, **πώς αντιμετωπίζουμε το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού** και την αναμενόμενη επιβάρυνση των νεότερων γενεών, δηλαδή των

εργαζόμενων και φορολογούμενων πολιτών του μέλλοντος;

7. *Και τέλος, πώς επιτυγχάνουμε κοινωνική συναίνεση για τις μεγάλες προτεραιότητες; Πώς δηλαδή μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη η οποιαδήποτε κυβερνητική πολιτική ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, χωρίς μεγάλες αντιστάσεις από συντεχνιακά συμφέροντα και πεπαλαιωμένες νοοτροπίες, που πολλές φορές ακυρώνουν την οποιαδήποτε πολιτική βούληση, απ' όσο ψηλά και αν αυτή προέρχεται;*

Από τις προηγούμενες ερωτήσεις είναι προφανές ότι ο στόχος της πραγματικής σύγκλισης δεν είναι απλός. Η γρήγορη αύξηση του βιοτικού επιπέδου απαιτεί τον συντονισμό πολλών επιμέρους πολιτικών. Δεν είναι το μηχανιστικό αποτέλεσμα μια απλής τεχνικής λύσης, την οποία ψάχνουμε να βρούμε, αλλά επειδή είμαστε είτε άτυχοι είτε όχι ιδιαίτερα ικανοί, αδυνατούμε να ανακαλύψουμε.

Ούτε είναι ο στόχος της σύγκλισης το νομοτελειακό αποτέλεσμα της γενικής ισορροπίας του σύγχρονου παγκόσμιου οικονομικού συστήματος ώστε να μην χρειάζεται δική μας ενεργή πολιτική και παρεμβολή. Κάθε άλλο, η

αδράνεια αποτελεί αρνητική πολιτική. Η οικονομική ιστορία του περασμένου αιώνα δείχνει ότι, **παγκοσμίως, είχαμε απόκλιση των οικονομιών και όχι σύγκλιση**. Ο λόγος του βιοτικού επιπέδου της πλουσιότερης προς τη φτωχότερη χώρα το 1870 εκτιμάται στο 8,7. Ο λόγος αυτός αυξήθηκε στο 38,5 το 1960 και στο 45,2 το 1990. Τα τελευταία 10 χρόνια είδαμε τον διπλασιασμό του βιοτικού επιπέδου στην Κίνα, αλλά την πτώση του περίπου στο μισό στη Ρωσία.

Συνεπώς, είναι σημαντικό η στρατηγική ανάπτυξης της χώρας μας να αποτελείται τουλάχιστον από τα ακόλουθα συστατικά στοιχεία:

1. Κορμός της αναπτυξιακής μας πολιτικής γίνεται μια **πιο επιθετική πολιτική επενδύσεων**. Οι επενδύσεις πρέπει να συνεχίσουν να αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την ανάπτυξη και να ενταθούν. **Η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων δεν πρέπει να περάσει από τις δημόσιες επενδύσεις.**

Οι επενδύσεις πρέπει να γίνουν με γνώμονα τη υψηλότερη δυνατή μακροχρόνια απόδοσή τους. Πρέπει να γίνουν τόσο επενδύσεις που ωφελούν το σύνολο της οικονομίας, όσο και τομεακές επενδύσεις.

1.α) Επενδύσεις με υψηλή απόδοση που ωφελούν το σύνολο της οικονομίας, είναι οι επενδύσεις στην **εκπαίδευση, τη γνώση, και την τεχνολογία.**

Δεν πιστεύω ότι η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να φτιάξει στο άμεσο μέλλον μια νέα Silicon Valley. Μπορεί, όμως, και πρέπει να ενσωματώνει τις νέες τεχνολογίες στην παραγωγική διαδικασία ώστε να αυξάνεται διαρκώς η παραγωγικότητα. Για παράδειγμα, αντί το κράτος να κατανέμει πόρους σε νέα σιδηροδρομικά δίκτυα, πρέπει πρώτα να κατανείμει πόρους στην ανάπτυξη των **ευρυζωνικών δικτύων.**

Το εκπαιδευτικό σύστημα χρειάζεται μια νέα πνοή και **περισσότερο ανταγωνισμό**, ιδιαίτερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η ποιότητα της οποίας διαρκώς ολισθαίνει σε σύγκριση με άλλες χώρες. Στην νέα εποχή, οι καινοτομίες και οι ραγδαίες εξελίξεις απαξιώνουν το ανθρώπινο κεφάλαιο πολύ γρηγορότερα απ' ό,τι στο παρελθόν. Κατά συνέπεια, οι γνώσεις πρέπει να αναπροσαρμόζονται με ταχύτερους ρυθμούς. **Η ανάγκη δια βίου εκπαίδευσης καθίσταται επιτακτική.** Όμως, η δια-βίου μάθηση και οι επενδύσεις στην καινοτομία είναι υποτονικές στη χώρα μας, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι δεν έχουμε μεγάλες επιχειρήσεις, ενώ το εκπαιδευτικό μας σύστημα δεν συνδέεται στενά με την παραγωγή.

1.β) Όσον αφορά τις **τομεακές επενδύσεις**, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας είναι γνωστά: Ήλιος, θάλασσα, ιστορία, παράδοση στη ναυτιλία, κόμβος στη Μεσόγειο, γειτνίαση με τις Βαλκανικές χώρες. Συνεπώς, πρέπει να επενδύσουμε στον τουρισμό, ένα τομέα που φαίνεται να έχει τις λιγότερο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις. **Η επένδυση στον τουρισμό μπορεί να συνδυαστεί με επενδύσεις στον τομέα της Υγείας**, ώστε να προσελκυστούν όχι μόνο τουρίστες, αλλά και Ευρωπαίοι που θα ζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην Ελλάδα. Και οι δύο τομείς πάσχουν σήμερα στη χώρα μας.

Πρέπει, επίσης, **να συνεχιστεί η πολιτική επενδύσεων και η εμπορική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια** διότι οι χώρες αυτές έχουν και θα συνεχίσουν έχουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, αφού έχουν ξεκινήσει από χαμηλή βάση. Μελέτες οικονομολόγων τα τελευταία 10 χρόνια έχουν δείξει, άλλωστε, ότι η γειτνίαση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εμπορική δραστηριότητα, δηλαδή πολύ μεγαλύτερο από αυτό που δικαιολογεί το μικρό κόστος των μεταφορών. Οι επιχειρήσεις μας, επομένως, έχουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στα Βαλκάνια έναντι άλλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων από πιο μακρινές χώρες, και θα πρέπει να

βλέπουν ως δυνητικούς πελάτες για τα προϊόντα τους τη βαλκανική αγορά και όχι απλώς την ελληνική.

Ξένες επενδύσεις μπορούν επίσης να προσελκυστούν, εφόσον οι ξένοι δουν την Ελλάδα ως πύλη για όλες τις βαλκανικές χώρες και όχι απλώς ως μια αγορά 11 εκατ. πολιτών. Από μόνη της η Ελλάδα δεν μπορεί να προσελκύσει εύκολα ξένες επενδύσεις, όποια κίνητρα και αν δώσει.

(Παρενθετικά, θέλουμε ξένες επενδύσεις, αλλά είναι λάθος η εμμονή ορισμένων στις ξένες επενδύσεις. Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα δεν είχαμε πρόβλημα χρηματοδότησης δυνητικών επενδύσεων. Άλλωστε οι επενδύσεις έκαναν τη διαφορά στους ρυθμούς ανάπτυξης. Είναι άλλο πράγμα να βλέπουμε τις ξένες επενδύσεις ως σημείο αναφοράς για το επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα – που δεν είναι, και άλλο ζήτημα θα θέσουμε τις ξένες επενδύσεις ως στόχο της πολιτικής μας.)

Ο τομέας της **Ενέργειας** είναι δυνητικά ένας τομέας με μεγάλη υποσχόμενη απόδοση και με μικρότερο ρίσκο από τις τηλεπικοινωνίες. Εκεί θα μπορούσαν οι ελληνικές επιχειρήσεις να παίξουν έναν δυναμικότερο ρόλο στην ευρύτερη περιοχή.

2. Όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, ένα από τα κρίσιμα στοιχεία είναι η

αύξηση της κρίσιμης μάζας των επιχειρήσεων που αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες, υιοθετούν σύγχρονες πρακτικές διοίκησης, έχουν διεθνή προσανατολισμό και διαθέτουν τα κατάλληλα στελέχη. Η προώθηση του μετασχηματισμού των μικρομεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων σε «μεσαίες μεγάλες» επιχειρήσεις, με τον παράλληλο **διαχωρισμό της ιδιοκτησίας από τη διοίκηση**, αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες σύγχρονες προκλήσεις για τον κόσμο των επιχειρήσεων στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Θέλουμε λοιπόν μεγάλες επιχειρήσεις, που θα ικανοποιούν τις ανάγκες τους για εξειδικευμένα στελέχη από την εγχώρια αγορά.

3. Όσον αφορά την **απελευθέρωση των αγορών**, η οποιαδήποτε πολιτική θα έχει περισσότερα αποτελέσματα αν επικεντρωθεί στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών, στη γραφειοκρατία, στις μονοπωλιακές πρακτικές, στα κλειστά επαγγέλματα, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούν να γίνουν βήματα μεγαλύτερης ευελιξίας στο θέμα της εποχιακής απασχόλησης ή στις υπερωρίες, καθώς και στο κόστος των ασφαλιστικών εισφορών.
4. Το **συνταξιοδοτικό** είναι ένα θέμα ιδιαίτερα ευαίσθητο, αλλά εξίσου σημαντικό για τη μελλοντική πορεία της οικονομίας. Πιστεύω ότι **πρέπει να αρχίσουμε να**

σκεφτόμαστε αντίστροφα από τον τρόπο που σκεφτόμασταν μέχρι σήμερα. Δηλαδή να λύσουμε πρώτα το πρόβλημα των νέων, αυτών που τώρα μπαίνουν στην αγορά εργασίας ή που σύντομα αναμένεται να μπουν, και τελευταία το πρόβλημα αυτών που σύντομα θα πάρουν σύνταξη. Να δώσουμε λύση στο πρόβλημα του τι θα αντιμετωπίσουν οι σημερινοί νέοι στο μέλλον και στη συνέχεια στο τι θα αντιμετωπίσουν οι σημερινοί ενηλικιωμένοι. Η κοινωνική συναίνεση είναι πιο εύκολη με μια τέτοια διαδικασία, αλλά και η πιθανότητα εξεύρεσης λύσης που να μην αποσταθεροποιεί την οικονομία, ακόμα μεγαλύτερη.

4. Όσον αφορά τις **αποκρατικοποιήσεις**, το ζήτημα είναι πρακτικό και όχι ιδεολογικό. Υπάρχει ανάγκη για συνέχιση των αποκρατικοποιήσεων για δύο λόγους: Πρώτον, μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη διοίκηση των επιχειρήσεων και, δεύτερον, άντληση πόρων για τη μείωση του Δημόσιου Χρέους.
5. Τέλος, η μεγαλύτερη **αποτελεσματικότητα στο δημόσιο τομέα είναι μια πρόκληση**. Η αποτελεσματικότητα θα αυξηθεί αν ενταθεί ο ρυθμός των αποκρατικοποιήσεων και, έτσι, σε ορισμένες υπηρεσίες που προσφέρει το Δημόσιο υπάρχει ανταγωνισμός από τον ιδιωτικό τομέα. Θα αυξηθεί,

επίσης, με την επιβολή συγκεκριμένων στόχων ανά δραστηριότητα και με τη μερική σύνδεση των αμοιβών των υπαλλήλων με την επίτευξη των στόχων. Θα αυξηθεί με την επιβολή κανόνων διαφάνειας, ιδιαίτερα στην τοπική αυτοδιοίκηση. Θα αυξηθεί και με τη μείωση της σπατάλης και την καλύτερη διοικητική οργάνωση.

Ανακεφαλαιώνοντας, οι λέξεις κλειδιά για την πυξίδα της σύγκλισης είναι:

- Επενδύσεις σε τομείς και δραστηριότητες με την υψηλότερη απόδοση
- Ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων
- Αποτελεσματικότητα του κράτους
- Κοινωνική συναίνεση

Είμαι αισιόδοξος για το μέλλον διότι πιστεύω ότι υπάρχει κοινωνική συναίνεση για τις περισσότερες πολιτικές. Η γλώσσα της ΓΣΕΕ δεν διαφέρει σημαντικά από τη γλώσσα του ΣΕΒ. Απαιτείται, όμως, εγρήγορση και από όλα τα πολιτικά κόμματα, ιδιαίτερα από την κυβέρνηση, η οποία φέρνει το βάρος της δημιουργίας της συγκεκριμένης πυξίδας για την πραγματική σύγκλιση.